

THE PUBLICIST WORK OF VALERIU ANANIA

Constantin Petrea

PhD Student, "Transilvania" University of Braşov

Abstract: The publicist Valeriu (Bartolomeu) Anania has the merit of having become a voice of the context he lived and written in, so that the subjects he dealt belong on one side to the social dimension and on the ecclesiastical one on the other side. The present paper aims at analyzing the publicist work of the author trying to identify a constant of his dealing with these texts, keeping in mind the different moments of their writing. The journalistic itinerary of the writer is defined through three great stages of writing: the 1957-1960 period, the 1964-1974 period or the American period and the post-American period. The texts he published in the over 50 years of publicist activity show a consistent writer, concentrated, as normally, on the current problems of the Church, but equally preoccupied with the cultural context of the time he lives in. From the technical, critical and inflexible language, specific to an impersonal observer and up to his language dominated by pathos and artistic self-confidence, the publicist work of Valeriu Anania can be placed in the niche zone of the publicist works of the time through the dealing with the social and ecclesiastical challenges not only from the point of view of a persona non grata (followed by the state organizations or emigrant in America), but also from the point of view of the man of culture. The work also aims at analyzing the "publicist" preoccupations which do not fall under the incidence of the publicist text in the classical meaning of the word. With few exceptions, the texts have a powerful eclectic character from the point of view of the discourse construction, a sign that the author was not interested in a discipline of writing the publicist text, but more in a coherence of the ideas that he would develop in these texts. What remains important is the fact that such a writer as Valeriu Anania, who has sharpened his pen in almost all the literary genres, brings a valuable contribution through the publicist writing not only to the clarification of his personal bibliography and the social context of the time, but also to the reading of his own literary work.

Keywords: publicistic writing, emigrant, discourse, ecclesiastical

În cele peste patru decenii de activitate publicistică 1956-1998 Valeriu Anania și-a conturat profilul unui publicist reabil care a abordat, în contexte diferite, o paletă largă de probleme fixate în arii tematice, genuri jurnalistice, abordări stilistice diferite. Deși exigența textului publicistic o cere, totuși publicistica lui Valeriu Anania nu adoptă un registru foarte diferit de cel al operei literare. Zecile de texte semnate de Valeriu Anania nu sunt doar simple modalități de diseminare a informației. Cele mai multe dintre ele devin expresii ale unor viziuni personale și ale unor interpretări pertinente și creative ale unor evenimente, fapte istorice și, de ce nu, elemente ale propriei biografii. Deși debutează timpuriu, la vârsta de 16 ani, în calitate de elev la Seminarul Central, cariera de publicist a lui Valeriu Anania începe să se contureze abia începând cu 1956, când publică sistematic în revista Ortodoxia 21 de articole pe diverse teme de ordin interconfesional. Este momentul unei structurări a formei de expresie, a unui efort de a concentra informația evidențiind eforturile lumii creștine de a crea punți de conviețuire și înțelegere reciprocă. Calitatea acestor articole constă în capacitatea autorului nu numai de a sublinia evenimentele care marcau lumea creștină în perioada menționată, ci și în interpretarea contextualizată pe care acestea le oferă.

Perioada cea mai prolifică este fără îndoială cea din contextul emigrării autorului în America unde, pe lângă responsabilitățile administrative în cadrul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America și Canada, este și redactor al revistei și almanahului *Credința* și al casetei de literatură *Noi*. Lectura cronologică permite sesizarea unor evoluții substanțiale

la nivelul formei de expresie și în același timp o puternică ancorare în problemele vremii ceea ce oferă textelor calitatea de texte publicistice. Perioada marcată temporal între 1965-1976 este și aceea în care textul publicistic părăsește tonul și caracterul distant și adesea protocolar, pentru a-l îmbrățișa pe cel subiectiv, persuasiv. Se trece astfel de la un text al logosului la un text al pathosului. Ne vom ocupa în cele ce urmează de analiza textelor publicistice ale autorului așa cum sunt ele însumate în volumele I, II¹

În *Volumul I*, care cuprinde textele publicate între 1937 – 1976, inegalitatea calitativă a textelor rezultă și din circumstanțele redactării acestor care implică în mod necesar și un cititor cărui i se adresează autorul. Deși este structurat în două părți (debutul și atitudini) volumul oferă o diversitate tematică și de abordare considerabilă. Debutul creionează un condei promițător nu atât prin acuratețea informațiilor cât, mai ales, prin patosul spunerii. Poate că de atunci se contura în tânărul Valeriu calitatea de a mărturisi despre și pentru oameni. Două sunt figurile evocate aici și ambele din sfera literaturii. Despre *Camaradul Anton* cititorul poate avea o imagine de ansamblu meticolos ilustrată verbal într-un alt volum, de data aceasta al mărturisirii despre prieteni: *Rotonda plopilor aprinși*. Cel de-al doilea text din categoria debutului îl are în vedere pe Eminescu drept un reper perfecțiunii. De altfel, Anania nu-și va ascunde acest entuziasm, aproape exuberant, pentru Eminescu pe care îl va reliefa într-o altă creație de maturitate prin *Imn Eminescului*. Nota encomiastică a celor două texte ține, pe de o parte, de atmosfera specifică oricărui debut, dar, pe de altă parte și de nevoia unei generații de a-și identifica, fixa și proiecta modelele. Avem aici două modele; unul al universului personal și altul al celui național. Este de subliniat un lucru. Ambele notații asupra celor doi oameni sunt realizate într-o tonalitate a alienării: „*Jumătate din elevii clasei, fiind ocupați cu pregătirea serbării de Crăciun, n-au putut să vină la oră. La plecare a exclamat: -Îmi pare nespus de rău că, cel puțin în ultima oră, n-au venit toți camarazii mei...*” (*Camaradul Anton*); „*Astfel Eminescu și-a purtat existența în mijlocul unei lumi de care se simțea străin*” (*Conștiința existenței terestre a lui Eminescu*). Să fi fost întâmplătoare această alegere și acest sentiment? Apariția de mai târziu a romanului „*Străinii din Kipukua*” și a poemului „*Imn Eminescului*” va confirma afinitatea scriitorului atât pentru valorile românești pe care le considera sacre, dar și starea de permanent provizorat resimțit la nivelul propriei existențe.

A doua parte a primului volum cuprinde o lungă perioadă de activitate a publicistului care deseori este dublat de scriitor și uneori de statutul de monah. Un număr de 21 de articole, de altfel și primele în ordine cronologică revelează un gazetar cu mână formată, consecvent cu rigoarea textului gândit spre a reflecta realitatea eclezială. Vorbim de texte publicate în anul 1956-1958. Cum bine se știe, contextul politic al României de atunci nu era deloc prietenos cu „elementul” eclezial în spațiul public. Cel mult, textele unei reviste oficiale, cum era *Revista Ortodoxia*², se limitau la aspectele generale ale vieții ecleziale, reliefaarea unor relații cordiale între stat și biserică ori studii teologice ce puteau fi receptate de un cititor specializat. Ceea ce înseamnă că impactul publicațiilor asupra unui public mai larg era restrâns da capo. Din acest punct de vedere este interesant că monahul Bartolomeu, director al bibliotecii patriarhale în acel moment, evită să vorbească, sau cel puțin să publice texte care să vizeze situația internă a Bisericii Ortodoxe Române. Preferă să se limiteze la expunerea unor probleme de ordin extern și general ale Bisericii creștine de pretutindeni care vizau unitatea creștină, canonicitatea bisericilor de altă confesiune decât cea ortodoxă precum și aspectele care frământau în contextul social, cultural și politic al anilor '50 bisericile creștine. Sub lupa monahului cad realitățile care țin mai degrabă de diversitatea lumii creștine cu speranța unei viitoare unități.

¹Valeriu Anania, *Publicistică, vol. I, II*, prefață de Ovidiu Pecican, cronologie de Ștefan Iloaie, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008;

²Revista *Ortodoxia* este o publicație oficială a Bisericii Ortodoxe Române, cu apariție trimestrială ce tratează teme teologice de ordin interortodox, interconfesional și interreligios.

Culte neoprotestante și protestantismul anglican sunt, în viziunea autorului, viitoarele candidate la o masă a reconcilierii în care să se restabilească măcar o cale a dialogului interconfesional. Discursul diplomatic bisericesc tipic pentru uzanțele revistei *Ortodoxia*, scrisul monahului Bartolomeu dezvăluie și o capacitate a slujitorilor Bisericii, la nivelul cel mai înalt, de a depăși barierele instituționale și de a manifesta deschidere spre zone culturale și religioase mai puțin accesibile. Aceste elemente de culise constituie partea personală a acestor texte care nu se citesc fără un anumit deliciu. Edificatoare în acest sens sunt textele dedicate întâlnirilor episcopilor protestanți din Occident și America cu înaltele fețe bisericești ale Ortodoxiei Ruse. Limbajul de lemn al declarațiilor bilaterale este subtil garnisit cu relatarea unor aspecte senzaționale pentru un protestant Occidental: vânzarea unor cantități impresionante de lumânări, pomenirea numelor ierarhilor de mai multe ori în cadrul slujbelor, strălucirea și fastul slujbelor ortodox-răsăritene și, nu în ultimul rând, mulțimea mare de credincioși prezenți.

O altă realitate care atrage atenția admirativă a autorului este organizarea monahală a protestanților din Occident. Privind retrospectiv, este de apreciat deschiderea manifestată de un călugăr ortodox față de comunitatea fraților de la Taizé organizați în jurul Fratelui Roger, de comunitatea surorilor din Darmstadt, de cea a surorilor de la Pomeyrol și aceea a Comunității de la Grandchamp. Structura de rezistență a acestor comunități, fără o apartenență canonică certă (așa cum ar fi obișnuit să gândească un creștin răsăritean) constau în practicarea, în diverse forme, a celei mai înalte virtuți: Iubirea. Toate aceste comunități contează și există în jurul slujirii aproapelui, prin sacrificiu personal și renunțare necondiționată la sine. De altfel ele se nasc din această nevoie de a răspunde unor nevoi stringente ale unei societăți aflate în pragul disperării din cauza celui de-al Doilea Război Mondial. Ceea ce constituie o diferență majoră în comparație cu monahismul răsăritean, așa cum observă autorul, este drumul invers prin care aceste comunități ajung la același răspuns al iubirii. Fără să îmbrățișeze o tradiție clasică a monahismului, voturile monahale vin aici dintr-o conștiință socială mai mult decât dintr-una ritualică. Ceea ce înseamnă că vorbim de un monahism implicat social sau de o aducere a „unei prezențe în lume a lui Hristos prin cei ce s-au dedicat Lui și binelui social”.³ Este, poate, o conștiință pe care Biserica Ortodoxă Română o trăiește în mod evident în secolul XXI, deși, discret a experimentat-o dintotdeauna. Câteva dintre articolele *Ortodoxiei* din 1956-1958 surprind și dinamica socio-culturală a vremii. Descoperirea vestigiilor de la Qumran, violențele de la Istanbul, Descoperirea Gabaonului, Centenarul Bisericii Protestante nu sunt decât câteva evenimente majore care suscită interesul lumii creștine și pe care le inventariază, în texte diferite, autorul. Interesantele și documentatele articole despre documentele de Qumran dezvăluie cunoștințele minuțioase ale unui monah care, nu de mult, și-a redactat și susținut lucrarea de licențiat în teologie cu tema *Misterele orientale și creștinismul*.

Nota distinctivă a textelor din această perioadă este aceea a căutării unor linii de expresie a credinței în Hristos comune pentru toate confesiunile creștine care experimentau în această perioadă practica dialogului, a comunicării interconfesionale cu scopul realizării comuniunii. O replică potrivită pentru toată această dinamică cultural-religioasă surprinsă în articolele din 1956, este aceea rostită de profesorul de Noul Testament de la Universitatea din Kiel, W. Marxen la în timpul conferinței de la Hamburg, din 9 și 10 iunie 1957: „*Cărei confesiuni îi dă dreptate Noul Testament?*”⁴ În ciuda acestor frământări, care au rămas la fel de vii și astăzi, autorul conchide, la finalul fiecărui articol, că marele câștig al tuturor acestor evenimente, fie că ne referim la întâlniri la nivel înalt, fie că vorbim despre descoperiri arheologice, este acela al apropierii interconfesionale, și desigur al superiorității ortodoxiei.

³Anania, Valeriu, *Opera literară, VIII, Publicistica*, vol. I, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008, p.74;

⁴Anania, *op.cit.*, p. 97;

Un al doilea segment important și diferit din colecția *Atitudini* este cel reprezentat de perioada în care monahul Bartolomeu este trimis de patriarhul Justinian Marina în cadrul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din America și Canada în calitate de secretar eparhial, consilier cultural, secretar general al Consiliului bisericesc, director al Cancelariei eparhiale, director al Departamentului Publicațiilor, reprezentant la relațiile inter-bisericești. În acest contextul cu totul nou care cerea nu doar un curaj deosebit și o maturitate pe măsură, ci și un plan de acțiune bine definit, autorul scrie articolul-program al revistei *Credința*, oct.-nov. (6-7) 1965 intitulat *Misiunea noastră*, în care, contrar titlului, nu sunt enunțate principii ale misiunii pe care o va avea Episcopia Misionară, ci un apel la unitate. Textul debutează cu un izbitor parfum arghezian semn că publicistul apelează la farmecul limbii și la iscusința artistică pentru a cuceri cititorul. Tonul este irenic, în spiritul și cu limbajul evanghelic pe de o parte și cu cel al tradiționaliștilor români pe de alta. E mai degrabă o mărturisire de suflet decât o definire clară a unor principii diriguitoare pentru o nouă misiune în organizarea Episcopiei Ortodoxe din America. Textul accentuează starea de fapt a românilor din America și Canada aflați între două autorități: cea episcopului Valerian Trifa aflat sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Ruse și, mai târziu, sub oblăduirea Mitropoliei Ruse autocefale și cea a episcopului Victorin Ursache reprezentant al Patriarhiei Române. Aici autorul are o exprimare strategică la nivelul sensului atunci când explică în ce fel reactivata Episcopie Misionară își va menține independența față de București: „*Autonomia noastră administrativă și economică se întregește cu dependența noastră spirituală față de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, dependență care e granița credincioșiei noastre față de spiritul sobornicesc al Bisericii celei adevărate.*”⁵ Așadar ceea ce înțelege cititorul este faptul că independența administrativă, care desigur că o include pe cea economică, este „întregită”, garantată, numai în perspectiva unei unități canonice cu „biserica mamă”. Limbajul folosit de Valeriu Anania pe tot parcursul acestui demers persuasiv este unul orientat spre pragmatic. Scopul este acela de a demonstra și convinge cititorul de necesitatea ca ortodoxia românească din America și Canada să se reconecteze cu Biserica Ortodoxă Română.

Ocolind, cel puțin aici, cu delicatețe spinoasă problema a fracționării comunității românilor din America, autorul accentuează ideea unei cvasi-independențe a Bisericilor Ortodoxe pe teritoriul american. Modelul propus și susținut ulterior ar fi însemnat o independență administrativă și o dependență canonică de Biserica etnică. Acest curent de idei va înfrunta și de aici înaintea tendința Bisericii Ruse/Mitropoliei de a deveni singura Biserică autocefală din America. Conținutul articolului continuă prin reiterarea valorilor românești pe care orice înstrăinat de țară trebuie să le poarte în suflet și șansa de a trăi într-o țară „*care ne-a îmbrățișat cu generozitate și ne adăpostește cu înțelepciune*”.⁶ Articolul se încheie prin apel la înțelepciune și înțelegere reciprocă, dar și prin invitația de a citi paginile publicației sub îndemnul: „*Citește revista cu dragoste și cumpănește-o cu nepărtinire.*”⁷ Stilul de secol XVI, cronicăresc și cucernic, cu care se încheie articolul trădează o nevoie personală de a se asigura de succesul mandatului cu care venise în America. Nu era vorba doar de un succes instituțional, dar, la nivel uman, reprezenta un pariu cu sine pe care trebuia să-l câștige. Nota puternic tradiționalistă a *Misiunii* va justifica ulterior preferința autorului pentru promovarea valorilor românești în spațiul american prin articole în care va omagia scriitori, evenimente, tradiții și obiceiuri venite dinspre răsăritul de dincolo de ape. Dorul va fi sentimentul care va lua toate formele de exprimare și care va canaliza toate eforturile publicistului de a trasa o linie de demarcație, cel puțin la nivelul cultural, între proteica și eclectică Americă și românii din exil. În șirul acestor articole publicate în *Credința* unele sunt fie dedicate unor personalități cum este Tudor Arghezi, Constantin Brâncuși, Mircea Eliade, Justinian Marina,

⁵Anania, *op.cit.*, p. 138;

⁶ibidem;

⁷ibidem;

fie unor evenimente fundamentale pentru tradiția românească: reprezentații artistice, conferințe, manifestări care să justifice prezența românească în diaspora. Este suficient să ne oprim asupra conținuturilor celor 32 de articole din perioada '66-'69 ca să înțelegem că nota naționalist-nostalgică este cea care definește profilul unui scriitor dominat de interesul pentru specificul național în contextul unei globalizate societăți americane. Nu lipsesc nici textele ironice la adresa unor personaje ale vieții publice care, în viziunea autorului, au devenit oportuniști de ocazie ai sistemului: *Quo vadis, Impostorul*.

Paginile de jurnal organizate pe formatul a trei mici secțiuni, sau „triptice”, *pagini de jurnal, aquaforte și marginalii*, sunt scurte însemnări ale unor fapte aparent banale care sunt prezentate într-o manieră reflexivă constituite într-un repertoriu de confesiuni, comentarii, analize și interpretări. De altfel această structură de adaosuri la jurnal nu este singulară. Ea este întâlnită și în *Jurnalul fericirii* al lui Nicolae Steinhardt și reprezintă o modalitate de a exprima în mod variat, dar unitar o anumită perspectivă asupra contextului cultural.

Paginile de jurnal sunt însemnări lapidare, flashuri puternic infuzate emoțional, un mod de rezistență prin identitate la aerul american, recuperări ale unor întâmplări personale sau trimiteri la personalități ale lumii culturale românești: Brâncuși, Ionel Perlea, Vasiliu Birlic. Nota emoțională predomină și reiterarea simbolului mărtișorului românesc precum și a zgomotului greierilor creionează un drum interior al dorului pe care de altfel Valeriu Anania îl evocă într-un articol distinct. Acest du-te vino al propriei ființe prin momentele distincte marcate în caseta de literatură nu sunt altceva decât oportunități de înțelegere a omului Anania așa cum observa Doina Pologea: „Prin vitraliile scrisului gazetăresc se vede omul Anania, se poate reconstrui o biografie interioară, profilul moral și spiritual al unei personalități de marcă, sunt pagini care redescoperă un sens al solidarității umane.”⁸ Nu mai puțin adevărat este și faptul că însemnările personale din aceste *pagini de jurnal* au și calitatea de a defini, tocmai prin alternanța tonului, „un Valeriu Anania deabusolat de ineditul unui univers complet străin experienței sale anterioare și mai ales propriilor convingeri și resorturi ontologice interioare. „Americanismul” jurnalului său se poate resimți doar ca reacție extremă de inadaptabilitate, de perpetuă mirare și vag disimulată iritare față de universul în care se vede nevoit să ființeze fizic.”⁹ Redescoperim aici efigia protagonistului din romanul *Străinii din Kipukua*.

Aquaforte însumează o serie de considerații cu privire la pulsul cultural românesc, manifestându-și marea admirație pentru Ana Blandiana, dar și dezacordul pentru formele hibride ale teatrului prezente la Festivalul Național de Teatru din țară, afișează un discurs polemic la adresa lui Șerban Cioculescu pe care îl ironizează fin pentru sincopile de cultură teologică și în general este atent la toate evenimentele culturale care au menirea să abolească miile de kilometri care-l despart de spațiul în care greierii din lunca Păienicii cântau atât de frumos. În mod surprinzător, fragmentele din cea de-a doua secțiune dezvăluie un discurs critic, pertinent, capabil să-și ancoreze argumentele și punctele de vedere la granița dintre literatură și teologie. Nu-și poate ascunde dezamăgirea nici pentru lipsa de receptare a poemului dramatic Miorița, pe care un „mititel”, semnatar al unui articol din revista „Teatru” (1969) îl desființează printr-o epigramă cu atac la autor și ia atitudine fermă, aducând în apărarea sa pe marele Sadoveanu în ceea ce privește ortografia cuvântului Dumnezeu. Aquaforte este poate punctul forte, central, liant între stările personale concretizate în gânduri răzlețe și comentariile punctuale pe care le va dezvolta apoi în *Marginalii*. Dar „publicistul de peste ocean nu era – și nici nu se considera – un critic literar, toate demersurile sale în acest

⁸<http://www.upm.ro/jrls/JRLS-11/Rls%2011%20B1.pdf>, *From beyond the waters, diary pages, chronicles, attitudes*, în *Journal of romanian literary studies*, Issue no. 11, 2017, p. 862;

⁹<http://www.tabor-revista.ro/pdf/10836.pdf>, Lucian Bâgiu, *De dincolo de ape. Pagini de jurnal și alte texte (2000)*, în revista *Tabor*, nr.1, aprilie 2011.

sens fiind apreciate strict ca tentative culturale...¹⁰. Textele acestei secțiuni se opresc cu dedicație precisă asupra unor scriitori și operele recente publicate: Marginalii cuprinde scurte recenzii ale unor cărți apărute în țară sau peste ocean: Adrian Marino, *Modern, modernism, modernitate* (1969), Mircea Eliade, Mihai Niculescu, *Fantastic Tales* (Londra, 1969), Michael Veshia, *Monodies of a Troglodyte* (Philadelphia, 1969), Leonida Plămădeală, *Trei ceasuri în Iad* (1970) („*Am citit și mi-am zis: Iată o carte extraordinară*”, p. 280; romanul a cunoscut, până în 2004, patru ediții), George Uscătescu, *Thanatos* (Madrid, 1969), („...o poezie a dorului de țară, a vibrației pe orizont, o poezie care se refuză contemplației și se angajează dramatic”, p. 289), Ștefan Baciuc, poet în Ukulele (Honolulu), responsabil al antologiei *Tres poetas juvenes de Rumania* (California, 1969) ce îi cuprinde pe Ion Alexandru, Marin Sorescu, Dumitru Țepeneag Dumitru Micu, *Estetica lui Lucian Blaga* (1970), Constantin Noica, *Rostirea filozofică românească* (1970). Ele devin scurte recenzii în care punctul de vedere este mărturisit mai degrabă din perspectiva românului aflat departe de țară, cu trimiteri la spiritualitatea de acasă și cu recomandări pentru ceea ce lipsește spațiului cultural. Ele nu sunt texte critice în sensul autentic al cuvântului pentru că, dincolo de corpul de text, Valeriu Anania mai vede ceva: spiritul lui... „*Complementar lui Aquaforte, Marginalii probează interesul autorului pentru tot ceea ce însemna carte românească în limitroful spațiu al Detroitului anului 1970.*”¹¹ Numai acest mănunchi de scriitori, chiar dacă nu din același spațiu cultural, ne oferă o perspectivă asupra modului de a face cultură a autorului.

De la început trebuie spus că prezența arhimandritului Bartolomeu în America nu a fost considerată de bun augur de către cei care contestau regimul de la București. Și nu erau puțini. Astfel încât experiența străinătății s-a transformat rapid într-un sentiment al însingurării. Textele publicate în acest context au particularitatea de a deveni nu doar o justificare a prezenței sale pe tărâmul american, dar și un mijloc de a promova mandatul cu care fusese însărcinat de către Patriarhia Română. Teza conform căreia prezența unui prelat cu mandat de a (re)organiza viața eclezială în spațiul occidental sau american nu ar fi fost decât o mână prelungită a Securității se conturează și în cazul acesta, mai ales în măsura în care există studii care ilustrează această idee. În volumul de studii *Istorie și societate, vol II*, autorii consideră că ierarhii și oamenii cu funcții importante în Biserica Ortodoxă Română erau folosiți de regim „în politica de propagandă, subversiune ideologică, dezinformare și influențare a Exilului.”¹² Mai mult numele Anania este amintit aici ca făcând parte din șirul prelaților care au avut misiunea de a influența Exilul în sensul revenirii în sânul Bisericii Mamă: „Dintre cei care erau trimiși în Occident de către D.I.E. , cei mai cunoscuți sunt Valeriu (Bartolomeu) Anania (...), Nicolae Corneanu (...)- care și-a recunoscut colaborarea cu Securitatea -, Antonie Plămădeală (...), Nifon Mihăiță (...), Victorin Ursache, ierarh al B.O.R. în SUA și Canada între 1966 – 2001 și arhiepiscopul Teofil Ionescu din Paris.”¹³

Cât privește scopul precis pentru care Valeriu Anania este trimis în America, acela de a reorganiza Episcopia Misionară, reiese atât din publicistica și Memoriile sale, dar este și confirmat într-o amplă lucrare *Episcopia Ortodoxă Română din America: Prima jumătate de secol, 1929-1979*. În istoria acestei episcopii Valeriu Anania joacă un rol foarte important atât prin apariția sa surprinzătoare în data de 9 ianuarie 1966, cât și prin numeroasele atitudini pe care le va lua față de nevoie de revenire a Episcopiei Misionare sub jurisdicția Patriarhiei Române. Cert este că perioada 1966-1974 este una suficient de zbuciumată și de marcată de disensiuni astfel încât istoria personală a arhimandritului Valeriu Anania să devină tot mai greu de descifrat. Argumentele pro și contra atitudinii sale sunt numeroase. Condițiile

¹⁰Beatrice, Știr, *Valeriu Anania – Publicistul*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011, p. 107;

¹¹ibidem;

¹²Cheptea, Stela (coordonator), Cîrstea, Marusia (coordonator), Dumitrescu, Horia (coordonator), *Istorie și societate vol II*, Editura Mica Valahie, București, 2011, p. 306.

¹³Ibidem

misterioase în care este trimis în America au suscitât și încă suscită comentarii. Așa cum am prezentat mai sus se vehiculează ideea unui tandem D.I.E. – Patriarhia Română prin care să se asigure o comunicare eficientă între statul român comunist și Exil. Este greu de admis că un fost deținut politic, cu un dosar „greu” de care nu va scăpa până la căderea comunismului, să fi plecat pe tărâm american doar cu o aprobare „părintească” din partea patriarhului Justinian. Condițiile obiective ale plecării trebuie căutate în altă parte decât în paginile Memoriilor, din simplu motiv scrierile memorialistice eludează uneori părți importante de realitate. Arhimandritului V.A. i se reproșează atitudinea incisivă în spațiul American care s-a soldat cu ruperea Episcopiei și citorirea unui „nou început”¹⁴ în viața Episcopiei. Există mai multe voci care conturează tot mai mult această teorie pe care o vom prezenta, față în față cu studii și teorii dezincriminatoare tocmai pentru a păstra echilibrul unui astfel de demers oferind posibilitatea unor concluzii lipsite de patimă. Poate că în viitor, pe baza unor documente ce încă nu au fost cercetate se vor putea spune, *sine ira et studio*, mai multe despre mecanismele care au stat în spatele tuturor faptelor.

Pe de altă parte nu se poate pune sub tăcere noblețea de care dă dovadă atunci când situația îi este favorabilă pentru obținerea demnității de episcop. Preferă să facă o alegere înțeleaptă și corectă pentru Biserică prin alegerea lui Victorin Ursache ca Episcop al reînființatei Episcopii Misionare sub jurisdicția Canonică a Patriarhiei Române.

Rolul major pe care îl va juca Anania în acest mozaic de opinii, ambiții și realizări se va concretiza în efortul său jurnalistic și diplomatic. De altfel pe lângă articolele pe care le va publica, se pare, doar ca să mențină vie o „foaie” prin care se legitima prezența românească sub oblăduirea Patriarhiei de la București și ca o replică la *Solia* revista oficială a Episcopiei condusă de Valerian Trifă. Textele mai au și meritul de a însemna fugitiv câte o „felie de viață” din multele întâmplări pe care le reține autorul și, din această perspectivă, ele devin mai degrabă însemnări personale, o addenda la Memorii, decât articole de revistă în sensul strict al cuvântului. Micile răutăți la adresa unor incompetenți sau impostori rezidenți sau vizitatori ai Americii, de la prelați până la obișnuiți ai zilei, sunt echilibrate cu omagii aduse unor scriitori și oameni de cultură adesea neluați în seamă de critica de specialitate. Este vorba de George Uscătescu, Ștefan Baciuc, Ioan Cârjă.

Din postura de străin, dar nu exilat, așa cum o va mărturisi¹⁵, Valeriu Anania devine un susținător entuziasmat al valorilor românești ceea ce-l va determina să se situeze în zona riscantă a idealizării, specifică tradiționaliștilor de tip ortodoxist. Perioada interbelică avusese privilegiul unor polemici pe tema conceptelor românism și ortodoxism. Nu este momentul unei prezentări detaliate a subiectului, dar este important să amintim că ortodoxismul lui Nichifor Crainic devenise deja o teză susținută și de alte voci importante ale anilor ‘30 (Dumitru Stăniloae, Radu Dragnea). Este interesantă în acest sens, percepția asupra termenilor românism, identitate etnică și ortodoxie așa cum este ea dezvoltată în studiile și polemicile vremii pornind de la pozițiile lui Nichifor Crainic, Constantin Noica, C. Rădulescu Motru, Dumitru Stăniloae care dezbat ideea unei rădăcini culturale tributare spațiului bizantin, oriental și în consecință ortodox. În articolul *Întoarcerea la rădăcini* el mărturisește această nevoie a contextului anilor 60 de „a reconsidera” și „revalorifica” „moștenirea culturală” sau întoarcerea „către rădăcinile sufletului românesc”.¹⁶ Pretextul pentru reiterarea acestor idei îl constituie concertul susținut de corul Madrigal peste ocean care a adus publicului românesc, dornic de aerul de acasă, dar și celui american o mostră de autenticitate și valoare artistică românească concretizată în „muzică preclasică occidentală, Scurta Liturghie a lui Palestrina,

¹⁴Gerald J. Bobango, *Episcopia Ortodoxă Română din America: Prima jumătate de secol, 1929-1979*, traducere de Pr. Ionuț Tudor Maerean, The Romanian Orthodox Episcopate of America, Grass Lake, Michigan, 2014, p. 338.

¹⁵Anania, *op.cit.*, p. 200;

¹⁶idem, p. 208;

colindul popular românesc, stihira bizantină, hora veche și bocetul ritual.”¹⁷ În acest context Madrigalul reprezenta o contrapondere la procesul de „fascinată modernizare”¹⁸ pe care îl promovează lumea occidentală și pe care l-ar fi vrut adoptat și critica de la București în virtutea unei sincronizări cu Occidentul. În opinia autorului Madrigalul vine cu un ingredient care însumează și recalibrează toate valorile inconfortabile pentru lumea de după august 1944 și pe care îl identifică în „românismul artei lor” care ar da dreptul românilor de a „deveni universali”¹⁹. Se reia aici o teză vehiculată în spațiul cultural interbelic conform căreia dacă identitatea națională este produsul contextelor istorice, românismul care are în alcătuirea lui componenta etnică și ortodoxia, are deschiderea spre diversitate prin universalitatea funciară ortodoxiei. Valeriu Anania sesizează deci ceea ce un studiu recent confirmă că „spre deosebire de catolicism (occident n.n) care universalizează ceea ce este local, ortodoxia localizează ceea ce este universal.”²⁰ Cu alte cuvinte specificul național, rădăcinile de care face vorbire autorul se referă în primul rând la latura ortodoxă a culturii românești înțeleasă ca o construcție dinamică, aptă să asimileze elemente străine, dar care-și păstrează identitatea poporului român. Lucrarea „Anii treizeci. Extrema dreaptă românească” al lui Zigu Ornea lămurește într-o mare măsură dinamica acestor teorii contrare modernismului și modernității care se vor relua, subteran, și după anii ‘50 în virtutea unei nevoi implicite de legitimare și identificare națională. Identitatea etnică și ortodoxia ca suport legitim pentru structura culturii române începuseră să redevină teme actuale mai ales pentru românii refugiați din calea regimului totalitar. Este explicabil de ce Mișcarea Legionară devenise atât de fascinantă mai ales pentru tinerii anilor

Un *Cuvânt înainte* care deschide primul număr al revistei *Noi* din ianuarie 1970 dezvăluie o altă manieră de scriere prezentă și în alte texte, caracterizată de un anumit tip de vanitate personală. Uneori scrie doar pentru meșteșugul scrisului cu aerul că mesajul se adresează strict unui grup de inițiați. Amestecul de registre, alternanța limbaj alegoric-limbaj concret e de natură să creioneze profilul psihologic al unui om aflat în impasul singurătății. Titlul articolului are tocmai acest rol compensator de care avea să dea socoteală un an mai târziu, în nr. 9 al revistei, explicându-i valențele pe de o parte semantice, iar pe de altă parte psihologice. Geneza acestui *Noi* se naște dintr-o umiltoare stare de singurătate și dintr-o nevoie de a-i cuprinde pe toți care, într-un fel sau altul, suferă de dureroasa constatare că „Trebuie să ne fi dat seama că dintr-o societate plecaserăm și în ceastălaltă nu aveam ce căuta.”²¹ Alienarea dar și neputința de a se integra, sau poate refuzul de a fi integrat, își găsesc forma sublimată de exprimare în aceste articole confesive care au și meritul de a ilustra poziția autorului cu privire la condiția scriitorului în Exil. Un exil pe care de altfel nu-l recunoaște nu doar din perspectiva propriei persoane, ci și din aceea a Bisericii din care face parte așa cum mărturisește, fără echivoc, în 1972 în articolul *Cine lovește Exilul* : „Trebuie să precizăm, de la bun început, că pentru noi, ca Biserică, termenii de exil și ne-exil nu există. Exilul e o noțiune politică. Biserica e una religioasă.”²² Desigur, în retorica unor articole care atacau fățiș Episcopia de Vatra se poate înțelege de ce autorul se dezice de conceptul de *Exil*, un cuvânt care servea drept temelie a discursului de cealaltă parte a baricadei condusă de Valerian Trifa. Un număr foarte mare de articole publicate în răstimpul petrecut pe pământ american sunt dedicate situației canonice a Episcopiei Misionare sau mai degrabă situației canonice a Episcopiei de la Vatra care, rupând legăturile cu Patriarhia Română, pe care o

¹⁷idem, p. 209;

¹⁸ibidem;

¹⁹ibidem;

²⁰Mona Mamulea, *Dialectica închiderii și deschiderii în cultura română modernă*, Editura Academiei Române, București, 2007, p. 238

²¹Anania, *op. cit.*, p. 214;

²²idem, p. 358;

considera aservită puterii politice, căuta o formulă de conviețuire canonică alăturându-se (încorporându-se) Mitropoliei Ruse.

Cu un conținut foarte bine organizat și bogat în argumente aceste texte reușesc să seducă și să convingă un cititor care, peste decenii, într-un cu totul alt context social, nu ar putea să se raporteze corect la situația de fapt în care se afla „ortodoxia americană” în anii 70 decât după un studiu aprofundat al fenomenului. Ne întrebăm cum reacționau cititorii direct interesați, contemporani autorului care fie nu erau prea interesați de frământările Bisericii „Unii preoți de acolo și mireni frunțași încearcă să se apere și spun: asta e o treabă a Episcopului Valerian, pe noi nu ne privește, noi nu suntem angajați în ea”²³ fie se așezau la adăpostul unei tabere în funcție de interes sau de confort. Eforturile de peste 10 ani ale arhimandritului Bartolomeu și, global, disensiunile dintre cele două episcopii care au durat aproximativ 60 de ani demonstrează faptul că preconcepțiile, influențele, elementul politic, real sau nu, infiltrat în problemele bisericii au condus la o scindare a comunității românești din America tocmai pe fundamentul care ar fi trebuit să-i unească. Tonul articolelor de atitudine este categoric, având aerul că adevărul se află incontestabil de partea Episcopiei Misionare și capătă pe alocuri alura unor adevărate rafale de acuzații mergând până la asasinarea morală a opozantului. Desigur ținta era Valerian Trifa pe care Valeriu Anania îl schițează drept un personaj duplicitar, nelegitim și, foarte grav, fără hirotonie canonică. Avea să declare: „Valerian Trifa nu avea hirotonie validă, nu avea succesiune apostolică, nu era posesor al harului dumnezeiesc, prin urmare avea toate calitățile, în afară de una singură pur și simplu nu era episcop”²⁴ Declarația a fost dezmințită și atunci dar și la ani distanță atât de Episcopia de la Vatra cât și într-un drept la replică recent, din 2011, în care P.C. Pr. Dr. Remus Grama, Consilier Relații Externe al Episcopiei Ortodoxe Române din America că: „Episcopia Ortodoxă Română de la Vatra Românească, care - după 1947 - a fost singurul segment necontrolat de comunism al Bisericii Ortodoxe Române, respinge acest neadevăr, oricât ar fi de neconfortabil pentru unii. Precizăm că, în anul 1964, moment la care se referă memoriile ierarhului clujean, Arhiepiscopul Valerian D. Trifa era deja membru al Sfântului Sinod al Mitropoliei Rusești din America, fiind așadar Ierarh al acestei Biserici canonice, recunoscute de SCOBA. Personalitatea sa a fost re-evaluată și de istoriografia teologică românească prin marele istoric Pr. Prof. Dr. Acad. Mircea Păcurariu, în Enciclopedia Ortodoxiei Românești.”²⁵

Poate că această acuzație despre care autorul vorbește în *Memorii*, nu ar fi fost atât de iritantă, dacă nu s-ar fi completat și cu „dezertarea” lui Trifa din sânul Bisericii Ortodoxe Române, păcat care nu i se va ierta aproape niciodată, în ciuda eforturilor de reabilitare a numelui său după căderea regimului Ceaușescu. Se explică în acest caz două lucruri: ce anume genera aversiunea arhimandritului Bartolomeu exprimată în texte, în nume personal, față de Episcopul de la Vatra și care era de fapt adevăratul motiv pentru care Valerian Trifa prefera jurisdicția canonică a Mitropoliei Ruse celei de la București, știut fiind că ambele într-o măsură sau alta, aveau ca ambianță același regim restrictiv și agresiv. Deci Valerian Trifa își rezolva canonicitatea Episcopatului său prin aderarea la un sobor arhieresc canonic constituit și se pune la adăpost de intruziunile regimului politic comunist de la București. Problema legitimă pe care o reiterează Anania este aceasta: „Afirmând că Biserica din România nu e liberă să facă ce vrea, Episcopul Valerian tinde să dea și «Răspuns la o întrebare». Dar noi i-am pune alta: este sau nu este Patriarhia Moscovei liberă?”²⁶

²³idem, p. 347;

²⁴ Valeriu Anania, *Memorii*, Editura Polirom, Iași, 2011, p.369;

²⁵<https://www.roea.org/editorial.html>, *De Mortuis Nihil Nisi Bonum (Speak Only Well of the Dead)* (A response to an article published in the Mitropolia Banatului Review, sent on July 27, 2011), by V. Rev. Fr. Dr. Remus Grama, consultat în data de 3 ianuarie 2017;

²⁶Anania, *Opera literară, VIII, Publicistica, vol. I, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008,* p. 350;

Studiul amplu *Impasul Ortodoxiei în America (Orthodoxy in America today)*, publicat în *Calendarul Credința* 1971, cu mențiunea autorului că „opiniile îi aparțin autorului și că ele, deci, nu angajează Biserica din care el face partea”²⁷ descrie cu lux de amănunte situația delicată în care se afla ortodoxia românească în anul 1970. În acest an pentru ortodoxia rusă din America se făcuse un pas deosebit de important prin care patriarhul Alexei recunoștea statutul de Biserică autocefală Mitropoliei Ruse de pe teritoriul american. Două situații deranjau însă: statutul de autocefalie era recunoscut unilateral doar de către Patriarhia Rusă, fără acordul celorlalte biserici autocefale și, mai ales, fără acordul Patriarhiei ecumenice și acest statut presupunea și ideea că, pe teme istorice Mitropolia Rusă ar fi, în virtutea dreptului primului venit, Biserica Mamă a ortodoxiei americane. De aici și „dreptul” arogat de a încorpora alte comunități ortodoxe printre care și episcopia de la Vatra. Disensiunile și atacurile au continuat pe aceeași linie. Arhimandritul Valeriu Anania nu se oprea doar la ilustrarea motivelor de drept care ar fi cerut lui Trifa revenirea în sânul Bisericii de la București, ci continua și seria de discreditări la adresa episcopului pe care îl acuza nu numai de oportunismul de a fi primit de la ruși rangul de Arhiepiscop cu prețul pierderii independenței ca biserică națională, ci și de alte multe păcate ale tinereții. În articolul *Înțelegerea cea neînțeleasă*, din *Credința*, se aduc grele prejudicii de imagine unui Episcop în funcție care este acuzat fățiș de asasinat moral: „*Cel ce-și dă osteneala să urmărească evoluția ierarhică a Preasfinției Sale Valerian Trifa, poate vedea cu ușurință că fiecă treaptă a parvenirii sale personale a fost urcată pe un asasinat moral. E lung șirul acestor asasinate...*”²⁸ Un alt articol din aceeași revistă, intitulat *Un nou asasinat*, în care Anania declamă atacurile publicației *Solia* la adresa „*Episcopiei noastre, a slujitorilor ei și, ceea ce e mai grav, a unor personalități bisericesti culturale din Țară, care s-au aflat în trecere pe pământ american*”²⁹, aduce alte acuzații care fac trimitere la tinerețea lui Valerian Trifa care, în anul 1940, în calitate de comandant „*în centură și diagonală*” confirmă „*cu conștiința liniștită a teologului care avea să devină mai târziu «episcop»*” asasinarea lui N. Iorga și V. Madgearu.

Chiar dacă admitem că aceste declarații au fost făcute într-un context de tensiune diplomatică, de confuzie și rătăcire, ele nu pot fi socotite decât instrumente periculoase și „neortodoxe” similare cu cele ale regimului comunist. Acest atac usturător vine pe fondul criticilor aduse tinereții lui Trifa în calitatea lui de președinte al Uniunii Naționale a Studenților Creștini Români precum și înrolării lui în „Garda de Fier” context care-l eticheta drept antisemit și nazist.

Un articol din 1987 din celebra publicație *New York Times*, semnat de Ari L. Goldman, realizează o scurtă trecere în revistă a biografiei arhiepiscopului Valerian nevoit în pragul bătrâneții să înceapă un nou exil. Articolul surprinde totuși nuanțatul adevăr din spatele acestui eveniment al exilării. Ceea ce este cert este că Valerian (Viorel) Trifa fusese implicat în Mișcarea Legionară și că așa cum declarase deja recunoștea această fostă apartenență pe care o făcuse în virtutea conștiinței de a fi român: „*«I am not ashamed of my past at all,» he said to an interviewer in 1973. «For those circumstances in that time I think that I didn't have any other alternative but to do what I thought to be right for the interests of the Rumanian people».*”³⁰ A recunoscut inclusiv că a militat împotriva evreilor „*He also admitted to editing an anti-Jewish newspaper and giving pro-Nazi speeches*”, da a negat că ar fi fost implicat în crimele pe care i le atribuiău dovezile deținute de Justiția Americană. Câte din aceste acuzații se susțin este dificil de spus mai ales în condițiile în care accesul la dosarele lui Valerian

²⁷idem, p. 299;

²⁸idem, p. 350;

²⁹idem, p. 352;

³⁰<https://www.nytimes.com/1987/01/29/obituaries/valerian-trifa-an-archbishop-with-a-fascist-past-dies-at-72.html>, consultat în data de 10 iunie 2017, *Valerian Trifa an archbishop with a fascist past dies at 72*;

Trifa. Există totuși certitudinea că, în 1980, arhiepiscopul Trifa, pierde cetățenia americană, este nevoit să se retragă din scaunul de la Vatra și să părăsească America în 1984, tocmai din cauza acestor acuzații. În spațiul public există însă informații, unele complementare, alte contradictorii despre evoluția și trecutul ambelor personalități, însă o judecată corectă nu poate fi realizată decât în lumina unor documente clare. O carte care vorbește despre mașinăriile pe care le instrumentau serviciile secrete din România, respectiv DIE, prezintă detaliat asaltul comandat de Nicolae Ceaușescu împotriva lui Valerian Trifa pentru a-l determina să colaboreze cu regimul. Este vorba de volumul *Orizonturi roșii*, publicată în anul 1986. Se insinuează și faptul că arhimandritul Valeriu Anania fusese trimis de către D.I.E., așa cum aminteam în paginile precedente, despre lucrarea *Istorie și societate, vol II*, tocmai cu scopul de a destabiliza Episcopia lui V. Trifa și a aduce sub autoritatea Bucureștiului emigranții români din America. Informația este preluată și în volumul „*Narcotice în cultura română*” semnat de Andrei Oișteanu care avansează ideea utilizării drogurilor, în speță a „drogului adevărului”, pentru determinarea deținuților sau a informatorilor de a mărturisi „adevărul” despre alții sau despre sine.³¹ Tonalitatea adesea apăsată a articolelor arhimandritului Bartolomeu nu lasă loc de interpretări. Sub pretextul misiunii încredințate de București (nu știm dacă doar din Palatul Patriarhal) grija și lupta pentru reînnoirea celor două facțiuni ecleziastice din America se transformă și într-o regretabilă rafală de acuze împotriva omului Trifa. Și acest lucru are loc în condițiile în care ambii au avut legături cu Mișcarea legionară chiar dacă Valeriu Anania se va dezice de această implicare considerând-o o povară de care nu va putea scăpa toată viața. Deși ia atitudine risipind o uriașă energie pentru rezolvare situației canonice a românilor din America, Anania este nevoit să părăsească America în 1974 în urma chemării pe care i-o fac autoritățile din țară. În lipsa unor dovezi/documente clare se presupune că această nevoită revenire în țară, deși statutul său era acela de rezident permanent (green card), se datora unei încercări eșuate ale lui Anania de a prezenta americanilor rapoarte secrete cu privire la regimul comunist din România. „*Predecesorul lui (arhimandritul Victorin Ursache n.n.) fusese arhimandritul Bartolomeu Anania, un membru vechi al DIE, care fusese trimis în Statele Unite cu mult timp în urmă, pentru a prelua controlul publicației religioase Credința, pe care să o folosească drept instrument de influență. DIE însă l-a rechemat în 1974, din cauza unor rapoarte pe care intenționa să le înainteze Statelor Unite. Dacă s-ar fi întâmplat asta, folosirea înaltelor funcții bisericești, drept acoperire pentru ofițerii D.I.E., ar fi putut fi total compromisă, ceea ce Ceaușescu nu voia să se întâmple, dorind să rămână totul în cel mai absolut secret.*”³² Este și motivul pentru care D.I.E. îl cheamă în țară. O revenire pe pământ american va fi imposibilă datorită numeroaselor probleme pe care le va întâmpina în țară și care sunt expuse pe larg în *Memorii*.

Unul dintre motivele pentru care va plăti în anii următori lui 1976 este și *Memoriu (în problema Transilvaniei)* pe care îl va trimite către Senatul Statelor Unite și în care susține cauza Transilvaniei în revizuirea hotărârii Conferinței de la Paris. „*În stilul său deja cunoscut, Valeriu Anania prezintă lucrurile în mod punctual, accentuând caracterul antirevizionist, dar pașnic, al manifestațiilor studențești, neîmpăcate cu recuperarea – de iure și de facto – a Transilvaniei la statul român*”³³. Prin declarațiile sale din acest *Memoriu* care vor avea și un iz anticomunist: „*După lungi și anevoioase negocieri, studenții arestați au fost eliberați. Din câte cunosc eu, agresorii nu au fost niciodată arestați sau judecați. Doar mai târziu am aflat noi că cei care-i conduceau fuseseră destul de abili spre a se fi făcut membri ai Partidului*

³¹ Andrei Oișteanu, *Narcotice în cultura română*, Editura Polirom, Iași, 2014, p.499;

³² <https://www.scribd.com/document/70741450/orizonturi-rosii-pacepa>, p. 143, consultat în data de 8 august 2018;

³³ Ioan St. Lazăr, *Tânărul Anania. „Îngerul cu barbă”, -eseu biografic-*, cu o prefață de Constantin Cubleşan Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2014, p. 296;

Comunist.³⁴ Anania va plăti prețul convenit însă textul a avut efectul scontat deoarece nici un dosar pus la cale de cercetătorii maghiari nu a ajuns pe masa Conferinței de Pace de la Paris.

Concluzii

Cel puțin comentând articolele primului volum de publicistică avem creionat portretul unui publicist care și-a înțeles menirea de a fi implicat în problematica culturală și socială a timpului său. Plin de nerv, tăios în declarații, sensibil în aprecieri, Valeriu Anania a fost omul și publicistul care a știu să îmbrace haina spațiului în care a scris, nu cameleon și nici prin negarea originilor, ci dimpotrivă orientat tocmai spre promovarea acestora. Fie că a fost simplu observator al evenimentelor, fie că a fost implicat în desfășurarea lor, tonul discursului său, deși aprig și nepotolit pe alocuri, a fost întotdeauna tribut ar argumentului, rațiunii și mai ales activității de documentare. Această seriozitate intelectuală îl ferea de aproximări, de confuzii care ar fi putu servi pentru numeroase voci contestate un punct nevralgic gata oricând să-l discrediteze. Publicistica lui Valeriu Anania este o operă prin rândurile cărei nu poți să nu simți omul. Este un dosar de existență cu tot ce implică un astfel de document.

BIBLIOGRAPHY

Cărți

- Anania, Valeriu, *Opera literară, VIII, Publicistica*, vol. 1, 2, cu o prefață de Ovidiu Pecican și cronologie de Ștefan Iloaie, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008;
- Anania, Valeriu, *Memorii*, cronologie de Ștefan Iloaie, Editura Polirom, Iași, 2011
- Bâgiu, Lucian Vasile, *Valeriu Anania. Scriitorul*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2006;
- Cheptea, Stela (coordonator), Cîrstea, Marusia (coordonator), Dumitrescu, Horia (coordonator), *Istorie și societate vol. II*, Editura Mica Valahie, București, 2011;
- Gerald J. Bobango, *Episcopia Ortodoxă Română din America: Prima jumătate de secol, 1929-1979*, traducere de Pr. Ionuț Tudor Maerean, The Romanian Orthodox Episcopate of America, Grass Lake, Michigan, 2014;
- Lazăr, Ioan St., *Tânărul Anania. „Îngerul cu barbă”, -eseu biografic-*, cu o prefață de Constantin Cubleşan Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2014;
- Mamulea, Mona, *Dialectica închiderii și deschiderii în cultura română modernă*, Editura Academiei Române, București, 2007
- Oișteanu, Andrei, *Narcotice în cultura română. Istorie, religie și literatură*, Editura Polirom, București, 2014;
- Știr, Beatrice, *Valeriu Anania – Publicistul*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2011;

Webografie

- <http://www.tabor-revista.ro/pdf/10836.pdf>, retrieved on 16th October 2017;
- <http://www.upm.ro/jrsls/JRLS-11/Rls%2011%20B1.pdf>, retrieved on 16th October 2017;
- <https://www.scribd.com/document/70741450/orizonturi-rosii-pacepa>, retrieved on 8th august 2018;
- <https://www.nytimes.com/1987/01/29/obituaries/valerian-trifa-an-archbishop-with-a-fascist-past-dies-at-72.html>, retrieved on 10th June 2017;
- <https://www.roea.org/editorial.html>, retrieved on 3th January 2017.

³⁴Valeriu Anania, *op. cit.*, p. 413.